

ZAGADNIENIA DOBROSTANU W CHOWIE OWIEC I KÓZ

MARTA PASTERNAK, ALDONA KAWĘCKA | ZAKŁAD HODOWLI OWIEC I KÓZ,
INSTYTUT ZOOTECHNIKI PIB, BALICE K. KRAKOWA

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”.

Inytucja Zarządzająca PROW na lata 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
Operacja realizowana przez Wielkopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Poznaniu,
współfinansowana jest ze środków Unii Europejskiej w ramach Schematu II Pomocy Technicznej „Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich”
Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020

Jednym z najważniejszych aspektów hodowli i chowu zwierząt gospodarskich, w tym owiec i kóz, jest zapewnienie im odpowiedniego poziomu dobrostanu. W ostatnich latach, w wyniku dynamicznych zmian zachodzących w rolnictwie i w hodowli, problem dobrostanu był szeroko poruszany w środowisku zootechniczno-weterynaryjnym. Pierwszy raz zagadnieniem tym zainteresowano się w drugiej połowie XX wieku, w Polsce pojawiło się ono w latach 80. W 1983 r. opublikowany został Kodeks Dobrostanu Zwierząt Gospodarskich, w którym zawarto wiodące założenia, zgodnie z którymi zwierzęta powinny być: wolne od głodu i pragnienia (zapewnienie świeżej wody i paszy, pokrywającej potrzeby w zakresie wzrostu, zdrowotności i żywotności), wolne od dyskomfortu (zabezpieczenie schronienia, wygodnej powierzchni do wypoczynku i optymalnych warunków środowiskowych), wolne od bólu, urazów i chorób (zapewnienie prewencji, profilaktyki, szybkiej diagnostyki i skutecznego leczenia), wolne od strachu i stresu (eliminacja czynników stresogennych) oraz zdolne do wyrażania normalnego behawioru (zapewnienie przestrzeni życiowej i składu socjalnego w grupie). Dla każdego gatunku zwierząt gospodarskich opracowano zróżnicowane systemy utrzymania oraz szczegółowe metody hodowli i chowu. Obowiązują również uogólnione zalecenia, których należy przestrzegać, aby zapewnić zwierzętom odpowiednie warunki bytowania. Poniższe aspekty opisano ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki utrzymania owiec i kóz.

Hodowla owiec i kóz w dużej mierze opiera się na żywieniu pastwiskowym. Z tego powodu, bardzo ważnym elementem chowu tych gatunków jest zapewnienie odpowiednich pastwisk, które będą nie tylko dobre jakościowo, ale również bezpieczne. Zwierzęta muszą mieć zapewnioną ochronę przed niekorzystnymi warunkami atmosferycznymi oraz przed atakiem drapieżników. Z problem ataków dzikich zwierząt borykają się w szczególności hodowcy owiec i kóz, w dużej mierze utrzymujący swe zwierzęta w górach, gdzie tereny wypasowe pokrywają się z terenami łownymi wilków (zdarzają się również nieliczne ataki niedźwiedzi i rysy). Poza dzikimi zwierzętami, małym przeżuwaczom zagrażają stada zdziczałych psów, których ataki i nękanie stad mogą powodować równie dotkliwe straty w stadzie, jak ataki drapieżników. Dlatego niezmiernie ważne jest jak najlepsze zabezpieczenie pastwisk oraz odpowiedni dozór nad zwierzętami. Kosztowną, ale skuteczną metodą jest budowa ogrodzeń siatkowych i elektrycznych. Znaną od dawna metodą jest montaż fladr - cienkich sznurów z wąskimi kawałkami czerwonego materiału, które mają odstraszać drapieżniki. Stosuje się również inne metody, takie jak palenie ognisk w pobliżu stad, czy emisja dźwięków o określonej częstotliwości. Hodowcy mogą zwiększyć bezpieczeństwo stada wykorzystując do pilnowania psów pasterskich, np. owczarków podhalańskich lub border collie. W niektórych krajach w stadach umieszcza

się lamy lub osły, które głośno alarmują o zbliżającym się drapieżniku, a w sytuacji zagrożenia są w stanie nawet zaatakować napastnika.

Owczarek podhalański pilnujący stada owiec w Pieninach
(fot. M. Pasternak)

Zwierzętom należy zapewnić opiekę i właściwe warunki utrzymania, uwzględniające minimalne normy powierzchni w zależności od systemu utrzymania. Warunki zapewnione zwierzętom powinny być nieszkodliwe dla zdrowia oraz nie powinny powodować urazów, uszkodzeń ciała lub cierpienia. Ważne jest zapewnienie swobody ruchu, w szczególności możliwość kładzenia się, wstawania oraz leżenia i umożliwienie utrzymania kontaktu wzrokowego z innymi zwierzętami.

Minimalne warunki utrzymania owiec i kóz są określone przez przepisy dotyczące dobrostanu zwierząt. Wynikają one z Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 28 czerwca 2010 r. w sprawie minimalnych warunków utrzymywania gatunków zwierząt gospodarskich innych niż te, dla których normy ochrony zostały określone w przepisach Unii Europejskiej. W Rozporządzeniu znajdują się zarówno przepisy ogólne dotyczące utrzymania zwierząt, jak i dokładne wytyczne określające wielkość powierzchni pomieszczenia inwentarskiego, przypadającego na jedną sztukę. W ramach nowelizacji Ekoschematu Dobrostan zwierząt PROW 2014-2020 - Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 marca 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Dobrostan zwierząt” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz. U. poz. 441), 11 marca 2021 r., owce zostały włączone do działania, jako kolejny gatunek

zwierząt gospodarskich, dla którego możliwe jest zwiększenie stosowanego do tej pory dobrostanu. Płatności w Nowym Krajowym Planie Strategicznym Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027, w Ekoschemacie „Dobrostan zwierząt”, obejmują bydło, świnie, drób, owce, kozy oraz konie. W poniższych tabelach przedstawiono minimalne warunki utrzymania obowiązujące dla owiec i kóz oraz wymogi do spełnienia przy chęci zapewnienia podwyższonego dobrostanu.

OWCE

W przypadku owiec, zastosowanie ma system wariantowy. Warunki obowiązkowe do spełnienia:

- wypas lub dostęp do wybiegu – przez co najmniej 120 dni w sezonie wegetacyjnym,
- zwiększona o co najmniej 20% powierzchnia bytowa w pomieszczeniach/budynkach, zgodnie z poniższą tabelą:

OWCE

Obowiązujące normy prawne*

Wymogi obowiązujące w dobrostanie

Powierzchnia pomieszczenia dla owiec utrzymywanych pojedynczo powinna wynosić w przypadku utrzymywania:

Samicy gatunku owca domowa w wieku powyżej 12 miesięcy	–	co najmniej 2,16 m ²
Samicy gatunku owca domowa w wieku powyżej 12 miesięcy z jagnięciem	co najmniej 2,5 m ² i dodatkowo min. 0,7 m ² dla każdego następnego jagnięcia ssącego	co najmniej 3 m ² i dodatkowo min. 0,84 m ² dla każdego następnego jagnięcia ssącego
Samicy gatunku owca domowa w wieku od 6 do 12 miesięcy	co najmniej 1,5 m ²	co najmniej 1,8 m ²
Samca gatunku owca domowa w wieku powyżej 12 miesięcy (**)	co najmniej 3 m ²	co najmniej 3,6 m ²
Samca gatunku owca domowa w wieku od 6 do 12 miesięcy (**)	co najmniej 2 m ²	co najmniej 2,4 m ²
Samca gatunku owca domowa – skopka	co najmniej 0,8 m ²	co najmniej 0,96 m ²

Powierzchnia pomieszczenia dla owiec utrzymywanych grupowo, w przeliczeniu na jedną sztukę, powinna wynosić w przypadku utrzymywania:

Samicy gatunku owca domowa w wieku powyżej 12 miesięcy	–	co najmniej 1,2 m ²
Samicy gatunku owca domowa w wieku powyżej 12 miesięcy z jagnięciem	co najmniej 1,5 m ² i dodatkowo min. 0,5 m ² dla każdego następnego jagnięcia ssącego	co najmniej 1,8 m ² i dodatkowo min. 0,6 m ² dla każdego następnego jagnięcia ssącego
Samicy gatunku owca domowa w wieku od 6 do 12 miesięcy	co najmniej 0,8 m ²	co najmniej 0,96 m ²
Samca gatunku owca domowa w wieku powyżej 12 miesięcy (**)	co najmniej 2 m ²	co najmniej 2,4 m ²
Samca gatunku owca domowa w wieku od 6 do 12 miesięcy (**)	co najmniej 1,5 m ²	co najmniej 1,8 m ²
Samca gatunku owca domowa – skopka	co najmniej 0,6 m ²	co najmniej 0,72 m ²

(*) Rozporządzenie MRiRW z dnia 28 czerwca 2010 r. w sprawie minimalnych warunków utrzymywania gatunków zwierząt gospodarskich innych niż te, dla których normy ochrony zostały określone w przepisach UE (Dz. U. z 2019 r., poz. 1966).

Źródło: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/ekoschemat-dobrostan-zwierzat>

KOZY

W przypadku kóz, zastosowanie ma system wariantowy. Wszystkim grupom technologicznym zwierząt z gatunku koza domowa należy zapewnić:

- utrzymywanie bez uwięzi,

- dostęp do wybiegu przez cały rok – o powierzchni zwiększonej co najmniej o 20%,
- wypas przez co najmniej 120 dni w sezonie wegetacyjnym;
- zwiększoną co najmniej o 20% powierzchnię bytową w pomieszczeniach/budynkach.

KOZY

Obowiązujące
normy prawne*

Wymogi obowiązujące
w dobrostanie

Powierzchnia kojca w przypadku utrzymywania pojedynczego w przeliczeniu na jedną sztukę powinna wynosić w przypadku utrzymania:

samicy gatunku koza domowa
w wieku powyżej 12 miesięcy

co najmniej 1,5 m²

co najmniej 1,8 m²

samicy gatunku koza domowa
w wieku powyżej 12 miesięcy
z koźlęciem ssącym

co najmniej 1,5 m² i dodatkowo min. 0,3 m²
dla każdego następnego koźlęcia ssącego

co najmniej 1,8 m² i dodatkowo min. 0,36 m²
dla każdego następnego koźlęcia ssącego

samca gatunku koza domowa
w wieku powyżej 12 miesięcy

co najmniej 1,5 m²

co najmniej 1,8 m²

samca gatunku koza domowa
w wieku powyżej 12 miesięcy
przeznaczonego do rozrodu

co najmniej 3 m²

co najmniej 3,6 m²

Powierzchnia kojca w przypadku utrzymywania grupowego w przeliczeniu na jedną sztukę powinna wynosić w przypadku utrzymywania:

samicy gatunku koza domowa
w wieku powyżej 12 miesięcy

co najmniej 1,5 m²

co najmniej 1,8 m²

samicy gatunku koza domowa
w wieku powyżej 12 miesięcy
z koźlęciem ssącym

co najmniej 1,5 m² i dodatkowo min. 0,3 m²
dla każdego następnego koźlęcia ssącego

co najmniej 1,8 m² i dodatkowo min. 0,36 m²
dla każdego następnego koźlęcia ssącego

samca gatunku koza domowa
w wieku powyżej 12 miesięcy

co najmniej 1,5 m²

co najmniej 1,8 m²

samca gatunku koza domowa
w wieku powyżej 12 miesięcy
przeznaczonego do rozrodu

co najmniej 3 m²

co najmniej 3,6 m²

samicy lub samca od odsadzenia
do osiągnięcia dojrzałości płciowej
tj. do ukończenia 12 miesięcy

co najmniej 1 m²

co najmniej 1,2 m²

(*) Rozporządzenie MRiRW z dnia 28 czerwca 2010 r. w sprawie minimalnych warunków utrzymywania gatunków zwierząt gospodarskich innych niż te, dla których normy ochrony zostały określone w przepisach UE (Dz. U. z 2019 r., poz. 1966).

Źródło: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/ekoschemat-dobrostan-zwierzat>

Głównym problemem związanym ze spełnieniem przez hodowców wymogów podwyższonego dobrostanu owiec i kóz jest zapewnienie zwierzętom zwiększonej powierzchni w budynkach, co najczęściej wiąże się z rozbudową istniejących pomieszczeń. Ponadto, nie wszyscy hodowcy dysponują zwiększonym arealem, którą mogą przeznaczyć na całoroczny wybieg (kozy). Kosztowne jest również wytyczanie i grodzenie pastwisk.

W chowie owiec i kóz, poza powierzchnią pomieszczeń i wybiegów, bardzo istotną kwestią warunkującą dobrostan zwierząt są warunki zoohigieniczne panujące w budynkach inwentarskich. Do nadmiernego stężenia gazów lub zbyt

wysokiej wilgotności powietrza przyczynia się zazwyczaj niesprawna lub niewystarczająca wentylacja, czego efektem może być pojawienie się u zwierząt chorób układu oddechowego oraz zawilgocenie i zażółcenie wełny i sierści. Dobrym i polecanym rozwiązaniem jest utrzymywanie małych przewiewnych na głębokiej ściółce, która zapewnia komfort termiczny i pomaga utrzymać odpowiednią wilgotność. Owce i kozy są bardziej odporne na niskie niż wysokie temperatury. Zbyt wysoka temperatura w owczarni lub koziarni może skutkować zmniejszeniem pobierania paszy, co wpływa niekorzystnie na przyrosty i produkcję mleczną.

Owce rasy wrzosówka utrzymywane na głębokiej ściółce na fermie w Aleksandrowicach należącej do Instytutu Zootechniki PIB w Balicach (fot. M. Pasternak)

Na podstawie uśrednionych danych literaturowych powstały zakresy, w których powinny mieścić się wartości mierzonych parametrów, takich jak stężenie gazów, wilgotność, temperatura i ruch powietrza.

Dopuszczalne stężenie gazów w owczarni/koziarni:

1. dwutlenku węgla maksymalnie 3 000 ppm
2. siarkowodoru maksymalnie 5 ppm
3. koncentracja amoniaku nie wyższa niż 20 ppm

Powietrze w owczarni/koziarni:

1. wilgotność: nie więcej niż 80%
2. ruch: do 0,3 m/s w owczarni i do 0,5 m/s w koziarni
3. temperatura w owczarni powinna wynosić nie mniej niż 6°C (optimum to 8-16°C), w koziarni nie mniej niż 8°C (optimum to 10-18°C)

Zwierzęta powinny być doglądane co najmniej raz dziennie, choć zazwyczaj przez wzgląd na zadawanie paszy (zazwyczaj dwa razy dziennie) czy dój, odbywa się to częściej. Budynki inwentarskie takie jak owczarnie czy koziarnie, powinny być wyposażone w oświetlenie sztuczne, które umożliwia kontrolę pomieszczeń i przegląd oraz opiekę nad stadem o każdej porze dnia i nocy, niezależnie od pory roku. Odpowiednia ilość światła w budynku inwentarskim jest szczególnie ważna w przypadku zwierząt sezonalnych, których funkcje fizjologiczne, głównie rozród, regulowane są długością dnia. Nie należy jednak doprowadzać do zbyt wysokiego nasłonecznienia pomieszczeń, ponieważ prowadzić to może do powstania zbyt wysokich temperatur wewnątrz budynku. Same budynki i ich wyposażenie muszą być wykonane z materiałów nieszkodliwych dla zwierząt. Należy je regularnie czyścić i odkażać. Jednym z zalecanych sposobów odkażania budynków jest wapnowanie, które stosuje się zazwyczaj po usunięciu obornika. Paśniki, żłoby i poidła powinny być zainstalowane tak, aby uniemożliwić wysypywanie paszy oraz wylewanie wody, a także zminimalizować ryzyko zabrudzenia. Ważne jest regularne usuwanie odchodów, a także dbanie o czystość paśników i poidel, których stan powinien być codziennie kontrolowany. Pasza dla zwierząt powinna być przechowywana w odpowiednich warunkach, zapobiegających zawilgoceniu, mogącemu prowadzić do rozwoju pleśni, bakterii i grzybów. Jeśli owczarnia/koziarnia wyposażona jest w mechaniczny/automatyczny system wentylacji, system ten musi być połączony z systemem alarmowym,

sygnalizującym ewentualną awarię, a także w system wentylacji awaryjnej. W budynku należy zaplanować miejsce na izolatkę, w której możliwe będzie umieszczenia chorych lub rannych osobników. Zwierzęta takie należy otoczyć szczególnie troskliwą opieką i doglądać częściej niż pozostałej części stada.

O dobrostan zwierząt należy zadbać również na okolicznościach. Miejsca te muszą być odpowiednio ogrodzone i zabezpieczone przed uciezką oraz pozbawione niebezpiecznych przedmiotów. Jest to szczególnie ważne w przypadku kóz, które są ciekawskimi i skocznyymi zwierzętami, a zbyt niskie ogrodzenia nie stanowią dla nich przeszkody w wydostaniu się poza wybieg. Niektórzy hodowcy umieszczają na wybiegach naturalne zabawki w postaci pni drzew, drewnianych huśtawek i podestów oraz specjalnych paśników, które urozmaicają zwierzętom czas spędzany poza budynkiem.

Paśnik z podwyższeniem dla owiec i kóz w gospodarstwie pani Justyny Skowrońskiej (fot. M. Pasternak)

Nie należy zapominać o tym, że dobrostan zwierząt to także ich pielęgnacja i dbanie o stan zdrowia. Terminowe odrobaczanie i szczepienia są kluczowe dla utrzymania stada w dobrej kondycji. Ponadto, w przypadku owiec należy dbać o terminową strzyżę, a w przypadku obu gatunków – owiec i kóz, konieczne jest systematyczne kontrolowanie stanu uzębienia i wymion oraz korekta racic. Pozwala to na zminimalizowanie ryzyka wystąpienia problemów zdrowotnych, które skutkują złym samopoczuciem zwierząt i stratami w stadzie. ■